

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KOZMOPOLİTANİZM-KOMÜNİTERYANİZM AYRIŞMASININ ANA HATLARI

Çağrı Emin DEMİRBAŞ*
Gamze ALPER**

Makale Geliş Tarihi/Received: 10/05/2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 08/06/2022

Makale Yayın Tarihi/Published: 30/06/2022

Atıf İçin/To Cite: Demirbaş, Ç. E. & Alper, G. (2022). Uluslararası İlişkilerde Kozmopolitizm-Komüniteryanizm Ayırışmasının Ana Hatları. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 1-18.

Özet: John Rawls'un 1971 yılında yayımlanan çalışması "Bir Adalet Teorisi" ile birlikte liberalizme o döneme kadar hâkim olan pozitivizmin ve faydacılığın etkisiyle ihmal edilen adalet teması siyasal teorinin gündemine oturmuştur. Bu dönem itibarıyla siyasal teoride liberal-komüniteryan dikotomisi altında birey ve toplum önceliği meselesi etrafında şekillenen önemli tartışmalar yaşanmaktadır. Bu tartışmanın uluslararası ilişkiler disiplinine yansımaları ise kozmopolitizm-komüniteryanizm adı altında sürdürülmektedir. Bu çalışmada bu tartışmanın siyasal teorideki öncüllerinden yola çıkılarak uluslararası ilişkiler disiplinine bağlantı noktaları serimlenmekte ve tartışmanın temel dinamikleri belirli bir şema etrafında çözümlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kozmopolitizm, Komüniteryanizm, Uluslararası Siyasal Teori

OUTLINES OF COSMOPOLITANISM-COMMUNITERIANISM DEBATE IN INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract: With John Rawls's work "A Theory of Justice" published in 1971, the theme of justice, which was neglected with the effect of positivism and utilitarianism that dominated liberalism until that time, came into prominence on the agenda of political theory. From this period, there have been important debates shaped around the issue of individual and society priority under the liberal-communitarian dichotomy in political theory. The reflection of this debate to the discipline of international relations is experienced under the name of cosmopolitanism-communitarianism. In this study, starting from the antecedents of this debate in political theory, the connection points to the discipline of international relations are revealed and the basic dynamics of the debate are analyzed around a certain scheme.

Keywords: Cosmopolitanism, Communitarianism, International Political Theory

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, cagriemindemirbas@hotmail.com, (Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

 <https://orcid.org/0000-0001-8281-2827>

** Öğretim Görevlisi, Anadolu Üniversitesi, Rektörlük-Dış İlişkiler Ofisi, gamzealper@anadolu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-0084-760X>

Giriş

Siyasal teori ve uluslararası ilişkiler teorisinde normatif temalar gerek disipline hâkim olan realizm gerekse de genel olarak pozitivist bir sosyal bilim anlayışının etkileriyle ihmal edilen çalışma alanları olmuştur. Uluslararası ilişkilerde realizm uluslararası politikayı devletlerin güç mücadeleleriyle şekillenen bir hayatta kalma savaşı olarak betimleyerek uluslararası alanı ahlak dışı ya da ötesi bir alan olarak tanımlamış; pozitivism ise katı bir olgu-değer ayrımı yaratmak suretiyle bilimsel kaygının odağına değerlerden arındırılmış bir olgu anlayışını yerleştirmiştir. Siyasal teori açısından John Rawls'un 1971 yılında yayınlanan "Bir Adalet Teorisi" isimli çalışması liberalizme hâkim olan faydacı ve pozitivist konumları tartışmaya açması ve bu konumlar tarafından ihmal edilen adalet kavramını liberalizmin merkezine yerleştirmesi bu tablonun değişiminde bir milat kabul edilmektedir.

Rawls'un başlattığı liberalizm-içi tartışmalar sosyal bilimlerin genelinde olduğu gibi uluslararası ilişkiler disiplininde de karşılık bulmuştur. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve liberalizmin zaferinin ilan edildiği 1990'lı yıllar itibarıyla uluslararası adalet, insan hakları, uluslararası çevre sorunları, insancıl müdahale gibi normatif temalar uluslararası ilişkiler disiplininin gündeminde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Buna paralel olarak disiplinde, realizm-liberalizm (ve neo biçimleri) gibi ana akım ayrışmaların ötesine taşınan bir normatif teorileştirme çabası ortaya çıkmıştır. Uluslararası etik, uluslararası siyasal teori, uluslararası normatif teori gibi isimler altında disipline hâkim olmaya başlayan normatif temalar çerçevesindeki tartışmalar açıklanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler açısından benimsenmiş olan en yaygın ayırım ise siyasal teoriye Rawls sonrası damgasını vuran liberal-komüniteryan tartışmasının bir uzantısı olarak kozmopolitanizm-komüniteryanizm ayrışmasıdır.

Tartışmanın kökenleri Antik Yunan'a, polis-kozmopolis ayrımı çerçevesinde polisin bireyden önceliğini savunan Aristoteles ve herkesin bir insan olarak bir kozmopolisin yurttaşları olduğunu öne süren Kinik ve Stoacı okullara kadar uzanabilmektedir. Kaba hatlarıyla uluslararası ilişkilerde kozmopolitanizm, ağırlıklı olarak liberal bireycilik anlayışını merkezine alan bir konumdan insanın değerini kolektiviteye öncelemekte; diğer taraftan komüniteryanizm ise kültürel ve toplumsal pratiklerinden soyutlanmış böyle bir birey tasavvuruna karşı çıkarak toplumsal olana öncelik atfetmektedirler. Bu çalışma söz konusu bu bağlamın, siyasal teorideki öncül tartışmalardan hareketle uluslararası ilişkilerdeki yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için öncelikli olarak siyasal teoride Rawls itibarıyla vuku bulan liberal-komüniteryan ayrışmasının temelleri ve bu tartışmanın uluslararası ilişkiler disiplinindeki bağlantı noktaları serimlenmeye çalışılmaktadır. Akabinde uluslararası ilişkiler disiplinindeki kozmopolitanizm-komüniteryanizm ayrışmasının ana hatları, temel ayrışma noktalarına referansla incelenmektedir.

1. Siyasal Teoride Liberal-Komüniteryan Tartışması ve Uluslararası İlişkiler Disiplinine Yansımaları

Siyasal teori ile uluslararası ilişkiler disiplininin bağlantısına yönelik olarak, bir tarafta ikisinin birbirinden ayrı disiplinler olduğuna yönelik bir görüş mevcut iken, diğer yanda söz konusu disiplinlerin kesiştiği pek çok ortak noktanın var olduğu ileri sürülmektedir. Bu ikinci görüşe göre iki disiplinin kesişim kümesi "uluslararası siyasal teoriyi" meydana getirmektedir

(Oğuzlu, 2019: 198). Uluslararası ilişkiler ve siyasal teori olmak üzere iki çalışma alanının bulunduğu noktaya odaklanan uluslararası siyasal teori, birincisinden ‘uluslararası’ ile ilgili bir bağlantı, ikincisinden ise ‘normatif’ bir kimlik almakta ve bu bağlamda, geleneksel olarak uluslararası ilişkiler disiplini tarafından göz ardı edilen bir takım ‘normatif’ soruları ve siyasal teorinin ihmal ettiği ‘uluslararası’ boyutu analiz etmektedir (Brown & Eckersley, 2018: 3). David Morrice bu bağlamda siyaset felsefesindeki tartışmaların pek çoğunun uluslararası ilişkiler ile ilişkili olduğunu ve uluslararası ilişkilerin siyasetten önemli ölçüde farklı olmadığını ileri sürmektedir (Morrice, 2000: 233). Uluslararası ilişkiler disiplininde normatif teori ile ilgili önemli çalışmalarıyla bilinen Chris Brown, ayrı bir akademik disiplin olarak uluslararası ilişkilerin, Birinci Dünya Savaşı’nın (I.DS) bitiminden 1900’lerin ortalarına kadar olan dönemin bir ürünü olduğunu, fakat disipline temel oluşturan fikirlerin çoğunun daha önceki dönemin filozof, tarihçi ve hukukçularının çalışmalarına dayandığını ifade etmektedir. XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla uzanan süreçte, Avrupa’da ortaya çıkan devletler sisteminin normlarla yönetilen bir uluslararası toplum meydana getirdiği fikrini geliştiren, Vitoria, Grotius, Vattel ve Pufendorf gibi bir grup düşünür tarafından bu yeni disipline katkıda bulunulmuştur (Brown, 2018: 49). Öte yandan Thucydides’den Machiavelli’ye, Hobbes’tan Kant’a pek çok siyaset felsefecisinin çalışmalarına bakıldığında; ideal devlet düzeni, devletler arası ilişkilerde barışı tesis edecek yönetim biçimi, doğa durumundaki anarşinin nasıl devre dışı bırakılabileceği ve yöneticilerin nasıl davranmaları gerektiği gibi uluslararası sistemin normatif yapısına ilişkin birtakım konulara odaklanıldığını görebilmek mümkündür (Oğuzlu, 2019: 204).

Genel olarak normatif siyaset felsefesinin öncüsü olarak kabul edilen metin, liberalizmin faydacı ve pozitivist yaklaşımlarının etkisiyle ihmal edilen ‘adalet’ fikrine Kant çizgisinde haktemelli bir yorum getiren John Rawls’un 1971 yılında yayımlanan “*Bir Adalet Teorisi*” (*A Theory of Justice*) (Rawls, [1971] 2018) isimli çalışması olmakla birlikte, Robert Nozick (Nozick, [1974] 2006) ve Ronald Dworkin (Dworkin, [1977] 2007) gibi çağdaş liberalizmin diğer önde gelen isimleri de tartışmaya liberalizm kanadında önemli katkılar sağlamışlardır. Rawls’un çalışması çağdaş komüniteryan eleştirinin de başlangıç ve odak noktası olarak görülmektedir. Liberal siyaset felsefesine karşı komüniteryan meydan okumanın en güçlü ifadesi ise Alasdair MacIntyre (MacIntyre, [1981] 2001), Michael Walzer (Walzer, [1977] 2010), Charles Taylor (Taylor, [1989] 2012) ve Michael Sandel’in (Sandel, [1982] 2014) yapıtlarında görülmektedir (Brown & Eckersley, 2018: 11; Morrice, 2000: 234).

Rawls, adalet kavramını liberal toplumsal düzenin odağına yerleştirmek için toplumsal sözleşme geleneğinden yola çıkarak bireylerin bir ‘bilgisizlik perdesi’ (veil of ignorance) altında ekonomik ve sosyal durumları, kabiliyetleri, meslekleri ve rolleri gibi bilgilere sahip olmadıkları varsayımsal bir sıfır noktası kurgulamaktadır. Rawls’a göre ‘başlangıç pozisyonu’ (original position) adı verilen bu durumda bireyler, toplumsal düzeni hakkaniyete uygun olarak, herkesin yararına olacak şekilde düzenleyebilecek adalet ilkelerini belirleyebileceklerdir. Buradan yola çıkarak Rawls iki temel adalet ilkesine ulaşabileceğini düşünmektedir. Bu ilkelerin ilki tüm bireylerin eşit özgürlüklere, bir diğer ifadeyle özgürlüklerin kullanımında eşit haklara sahip olması gerekliliğini ifade eden ‘maksimum eşit özgürlükler’ ilkesidir. İkincisi ise toplumsal adaletsizliklerin önlenmesi maksadını taşıyan, en dezavantajlının en yüksek yararı

sağlayabilmesini sağlayan ‘fark ilkesi’ ve toplumda işlerin ve pozisyonların herkese açık olmasını garanti altına alan “adil fırsat eşitliği” koşullarının yaratılmasıdır (Cochran, 1999: 24-25).

Rawls’ın liberalizmin klasik temellerini canlandıran bu görüşleri hızla eleştirel karşı tavırları da ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Michael Sandel “*Liberalizm ve Adaletin Sınırları*”; Alasdair McIntyre “*Erdem Peşinde*”, Michael Walzer “*Haklı Haksız Savaş*”; Charles Taylor “*Benliğin Sınırları*” gibi yazarlar daha sonra komüniteryanizm çatısı altında ele alınacak önemli eserler üretmişlerdir. Bu düşünürlerin ortak eleştiri güzergâhları Rawls’ın ve esasında liberalizmin ana bileşenlerinden olan hak temelli etik ve atomist/tikelci bireycilik olmuştur. Daha sonra ele alınacağı üzere komüniteryanlar her türlü toplumsallıktan soyundurulmuş bir birey tasavvuruna ve bu soyut bireyin çıkarlarına odaklanan bir adalet kavrayışına itiraz etmişlerdir.

Siyasal kuramdaki bu tartışmaların uluslararası ilişkiler disiplinine yansımaları da aynı ölçüde hararetli tartışmalar yaratmıştır. Rawls’un sözleşme teorisinde, dağıtım adaleti (distributive ve justice) ilkelerinin gerekliliğinin yerel toplumlar için varsayıldığı ve böylelikle yerel toplumdaki adalet ile uluslararası adalet arasında keskin bir ayrım ortaya konulduğu, sosyal adaletin ise sadece yerel düzeyde işlendiği Rawls’a bu bağlamda yöneltilen eleştirilerin başında gelmiştir.¹ Rawls’u eleştirenler tarafından bu konum başından beri kabul edilemez bulunmuş ve hatta, Rawls tarafından önerilen adalet modelini kabul eden Charles Beitz gibi diğerleri için dahi uluslararası eşitsizlikleri konu dışı bırakmak yanlış addedilmiştir (Brown, 2018: 54).

Rawls’un çalışmasını takip eden dönemde siyaset teorisi ile uluslararası ilişkiler arasındaki geçişin başlangıcını yansıtan, Michael Walzer’ın 1977 tarihli, “*Haklı Savaş Haksız Savaş*” (*Just and Unjust Wars*) isimli eseri ve Charles Beitz’in 1979 yılında yayımlanan “*Political Theory and International Relations*” (Beitz, 1999) isimli çalışması gibi başka önemli yapıtlarda da ortaya çıkmıştır. Eserinde, Rawls’un mirası üzerinden uluslararası dağıtım adaleti sorununu ele alan Beitz, adalet ve ahlak standartlarının ulusal sınırları aştığına inanan çağdaş kozmopolit teorisyenler arasında yerini almıştır. 1960'lara kadar büyük ölçüde üzerinde durulmamış olan bu konu, giderek siyaset felsefesi ve uluslararası ilişkiler için önemli bir mesele haline gelmiştir (Morrice, 2000: 239; Rengger, 2000: 758-759). Walzer’ın çalışması ise Vietnam Savaşı’nın ardından, Haklı Savaş doktrini teolojik kökenlerinden ayıklayıp, seküler bir siyaset teorisine taşıyarak tartışmanın yeniden canlanmasında bir dönüm noktası olmuştur. Son tahlilde uluslararası ilişkiler ile siyaset teorisi ilişkisine yönelik olarak belirtilmesi gereken nokta, Brown’ın da ifade ettiği gibi, 1970’ler ve 1980’lerde siyaset teorisyenlerinin Kant ve Hegel ikilisinden bu yana görülmemiş bir şekilde ‘uluslararası’ olana odaklanmaya başlamış olmaları ve ana akım uluslararası ilişkiler teorisine karşı değil ve fakat ona paralel bir uluslararası siyaset teorisi söyleminin şekillenmeye başlamış olmasıdır (Brown, 2018: 55).

Kaba hatalarıyla çağdaş siyaset felsefesindeki liberal-komüniteryan tartışmasında liberaller, bireyin toplumdaki önce ve ondan bağımsız bir kimliğe ve değere sahip olduğu argümanını ileri sürerken, buna karşın komüniteryanlar, bireylerin içinde buldukları topluluklar tarafından şekillendirildiklerini ve bireyin davranışlarını etkileyen değerlerin topluluklarından bağımsız olarak ele alınmayacağını iddia ederler. Liberaller, ortak iyinin karşısında hak temelli

¹ Rawls 1999 yılında yayınladığı Halkların Yasası isimli eserinde Bir Adalet Teorisi’nde geliştirdiği ilkeleri uluslararası ilişkiler ve hukuk bağlamında da ele almaktadır. Fakat bu eserde Rawls’ın konumu klasik devletler sistemine aşırı vurgusu sebebiyle komüniteryanizmle benzerlik arz etmektedir (Rawls, 2006).

olarak tanımlanmış kişisel çıkarı; güçlü bir devlete karşı, bireysel hak ve özgürlükleri korumakla yükümlü, sınırlı bir hükûmeti savunarak bireyciliği vurgulamaktadırlar. Öte yandan komüniteryanlar ise bireyciliğin ve kişisel çıkarların topluluk, sosyal yaşam, sosyal uyum ve dayanışma için yıkıcı olduğu görüşünü ortaya koymaktadırlar (Morrice, 2000: 235-237).

Siyasal kuramdaki liberal-komüniteryan tartışmasının uluslararası ilişkiler kuramındaki yansımaları kozmopolit-komüniteryan ayrışmasında kendini göstermiştir. Liberallerle aynı çizgide olan kozmopolitler² de bireysel özerkliğe değer vermekte ve bu değeri, insanlığı bölümlere ayıran topluluklara verilen herhangi bir değerden üstün tutmaktadırlar. Hem siyaset teorisi hem de uluslararası ilişkiler teorisindeki komüniteryanlar ise, bireylerin komünal pratikler ve geleneklerde buldukları değerlerin dikkate alınmasının önüne geçmeyi amaçlayan liberal ve kozmopolit bireysel özerklik vurgusuna meydan okumaktadırlar (Cochran, 1999: 9). Morrice, çağdaş siyaset felsefesindeki liberal-komüniteryan tartışması ile uluslararası ilişkiler disiplindeki kozmopolit-komüniteryan tartışma arasında var olan açık paralelliklerden yola çıkarak, bütün liberallerin topluluk karşıtı olarak değerlendirilemeyeceği gibi, tüm komüniteryanların da liberalizm dışında tanımlanamayacağını ifade etmektedir. Buradan hareketle, kozmopolit düşüncenin bir bütün olarak küresel bir hükûmet adına devletlerin otoritesini reddetmeyebileceğini; buna karşın komüniteryan konumun da devletler arasında yaygın iş birliğinin tesisi fikrine ve dünya barışının korunması olasılığına karşı çıkmayacağını ifade etmek mümkündür (Morrice, 2000: 239). Benzer şekilde Peter Sutch da çoğu komüniteryanın evrensel ahlaki yükümlülükler meselesini tartıştığını ve çoğu kozmopolitin de etnik, dini veya kültürel gruplar arasında yerel birtakım özel yükümlülüklerin varlığını kabul ettiğini ileri sürmektedir (Sutch, 2018: 40). Diğer yandan kozmopolitan-komüniteryan ayrımındaki asıl mesele ahlaki önceliğin topluluklara ya da bir diğer deyişle yerel olana mı, yoksa bireye ve evrensel olana mı verileceği noktasında ortaya çıkmaktadır. Bundan sonraki başlık altında kozmopolitanizm-komüniteryanizm arasındaki ayrışmanın uluslararası ilişkilere bakışta ne gibi farklılıklar yarattığı ve bu farklılıkların dereceleri şematik olarak serimlenmeye çalışılacaktır.

2. Kozmopolitanizm–Komüniteryanizm Ayrışmasının Temel Dinamikleri

Uluslararası ilişkiler disiplininin hâkim paradigması realizmin, uluslararası ilişkilerin işleyişine ilişkin klasik teması güç ve güç mücadelesidir. Realistler tarafından uluslararası politika, uluslararası sistemin anarşik ve dolayısıyla güvensiz yapısı sebebiyle her daim daha fazla güç elde etme ihtirasında olan devletlerin arasında vuku bulan bir çeşit hayatta kalma mücadelesi olarak resmedilmektedir. Bu tablo içerisinde ahlak-adalet gibi değerler ya tamamen ihmal edilmiş ya da en iyi ihtimalle güç mücadelesinin sınırları içerisinde sınırlı anlamlarla kuşatılmıştır. İyi

² Pauline Kleingeld, Aydınlanma ve eleştirileri bağlamında XVII. yüzyıl sonları Almanya'sını esas alarak ahlaki, politik, yasal, kültürel, ekonomik ve romantik olmak üzere altı farklı kozmopolitanizm biçimini ayırt etmektedir (Kleingeld, 1999: 505-524). Yine Richard Beardsworth, uluslararası ilişkiler bağlamında kültürel, ahlaki, normatif, kurumsal, yasal ve politik olmak üzere altı farklı kozmopolitanizm görüşünün çeşitli açılardan tespit edilebileceğini ifade etmektedir (Beardsworth, 2011: 16-47). Bu çalışmada genel olarak kozmopolitanizm-komüniteryanizm ayrışmasının ana hatları incelendiği için bu nüanslara doğrudan temas edilmemiş, Chris Brown'ın (Brown, 1992) kozmopolitanizm ve komüniteryanizm arasında yaptığı temel ayrımı riayet edilmiştir.

bilindiği gibi realizmin ortaya çıktığı tarihsel koşullar I.DS sonrası liberal idealizmin başarısızlığa uğradığının netlik kazanmaya başladığı ve II. DS'na giden yolun kaldırım taşlarının döşendiği 1930'lı yıllardır. Bu bağlamda realistlerin temel itirazları uluslararası ilişkilerin insana atfedilen ahlaki ilkelerle düzenlenemeyeceği ve dolayısıyla normatif bir bakış açısıyla ele alınamayacağı noktasında olmuştur.

Örneğin Edward. H. Carr iki dünya savaşı arasında kaleme aldığı ve realist teorinin temel ve ilk metinlerinden biri olan “20 Yıl Krizi” isimli eserinde uluslararası sistemde gücün rolünün fazla, ahlakın rolünün ise daha az olduğunu vurgulamakta ve bu doğrultuda her uluslararası ahlak düzeninin bir tür güç hegemonyasına dayanmak zorunda olduğuna işaret etmektedir. Buna ek olarak Carr, uluslararası toplumu, ulusal toplumdan ayıran iki temel farklılık tespit etmektedir. Buna göre ilk olarak uluslararası toplumun üyeleri arasında herhangi bir eşitlik ilkesinin uygulanması imkânsızdır. Zira Carr, güç ilkeleriyle işleyen bir sistemde eşitliğin anlamsız hale geleceğini vurgulamaktadır. İkinci olarak ise uluslararası toplumda, ulusal toplumdan farklı olarak ‘bütünün iyiliği parçanın iyiliğinden önce gelir’ biçiminde toplumsallığa temel oluşturan bir ilkenin kabul görmemesidir. Carr’a göre “insanlar hala genel olarak dünyanın iyiliğinin, kendi ülkelerinin iyiliğinden daha büyük olduğu inancı üzerinden hareket” etmemekte ve dolayısıyla “bir dünya toplumuna duyulan sadakat henüz hayati önemdeki ulusal çıkarları arka planda bırakacak bir uluslararası ahlak yaratacak kadar güçlü” bir biçimde tanımlanmamaktadır. Bu çerçevede Carr uluslararası bir ahlaktan bahsedilirken ancak devletlerin ahlakından, bir diğer ifadeyle bireylerin vicdanlarında şekillenen ve toplumsal bağlamda işlerlik kazanan ahlaktan farklı olarak devletlerin yükümlülükleriyle biçimlenen bir devlet ahlakına işaret edilebileceğini vurgulamaktadır (Carr, 2010: 188-202).

Realizmin kurucularından kabul edilen Hans Morgenthau da “devletlerin eylemleri, ahlaki ilkeler ve hukuki bağlılıklarca değil, çıkar ve güce dair hesaplarca belirlenir” diyerek Carr ile benzer bir görüş ortaya koymaktadır. (Burchill v.d. 2012: 73) Morgenthau’ya göre; ahlak kurallarının devlet davranışına getirdiği sınırlar asgaridir zira uluslararası politikada devletlerin varlıklarını korumak ve sürdürmek amacıyla hareket etmeleri ahlaki ilkeler yerine güce önem verilmesini gerektirmektedir (Morgenthau, 1970: 326):

“Ahlak kuralları bireylerin vicdanlarında işlerlik gösterebilirler. Bu yüzden de, etkin bir uluslararası ahlakın mevcut olabilmesi için gerekli önkoşul, kendi eylem ve hareketlerinden kişisel sorumluluk yüklenebilecek kişilerle açıkça özdeşleştirilebilecek devlet yönetiminin varlığıdır. Yönetime ait sorumluluğun, uluslararası işlerde ahlaki gereklilikler konusunda değişik anlayışlar taşıyan veya böyle bir anlayışa hiç sahip olmayan çok sayıdaki bireyler arasında dağıldığı bir yerde ise uluslararası ahlakın, uluslararası politika üzerinde etkin bir engelleyici ve kısıtlayıcı sistem olarak işlerlik göstermesi mümkün değildir.” şeklinde düşüncelerini özetlemektedir.

Carr ve Morgenthau ikilisinin uluslararası politika ve ahlak arasındaki ilişkiye dair bu görüşleri günümüze kadar olan süreç içerisinde realizmin yapısal türevleriyle de zenginleştirilerek sürdürülmüştür. Örneğin Kenneth Waltz, neo ya da yapısal realizm olarak anılacak olan görüşleriyle uluslararası ilişkilerin anarşik yapısının devletler açısından hayatta kalma refleksini zaruri kıldığını ve bu doğrultuda uluslararası ilişkilerin bir savaş hali olduğu vurgusuyla aynı çizgiyi takip etmiştir (Waltz, 2015: 129). Realizmin disiplindeki hâkimiyeti ve genel olarak sosyal

bilimlere uzun bir dönem hâkim olan pozitivist bilim anlayışı uluslararası normatif sorunsalların disiplinin gündemine gelmesini engellemiştir. Yukarıda ele alınan Rawls'ın milat kabul edildiği dönem itibariyle hak, ahlak, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi normatif temalar uluslararası ilişkiler disiplininde de tartışma maddeleri arasına girmiştir. Şüphesiz bu süreç uluslararası liberalizmin gelişim süreciyle paralellik arz etmiş ve özellikle rakip bir dünya görüşü ya da adalet tasavvuruna sahip olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin ortadan kalkmasıyla normatif temalar küreselleşme genel şemsiyesi altında uluslararası ilişkiler tartışmalarına damga vurmuştur. Kaba hatlarıyla küreselleşen dünya, ulusal sınırları aşan ve hatta bu sınırları önemsiz kılan bir küresel toplum oluşturma potansiyelini bünyesinde barındırmakta ve bu yönde bir ilerleyiş göstermektedir. Bu ilerleyişin temel dinamikleri ise ekonomik karşılıklı bağımlılık, evrensel insan hak ve özgürlükleri, demokratikleşme hareketleri gibi liberal normatif düzlemlerde işlerlik kazanmaktadır. Söz konusu bu bağlam, uluslararası ilişkiler disiplininde normatif teorilerin yükselişine zemin hazırlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan günümüze uluslararası normatif teori (Brown, 1992), uluslararası/küresel siyaset teorisi (Beitz, 1979; Caney, 2005), uluslararası/küresel etik (Beitz v.d., 1985; Frost, 2009) gibi çeşitli isimler altında normatif tartışmalar sürdürülmektedir.

1992 yılında “Uluslararası İlişkiler Teorisi: Yeni Normatif Yaklaşımlar” (Brown, 1992) isimli çalışmasıyla alanın öncü çalışmalarından birine imza atan Chris Brown, tartışmanın taraflarını kozmopolitanlar-komüniteryanlar olarak ele almış ve bu ayrım günümüze kadar olan süreçte önemli ölçüde benimsenmiştir. Her ne kadar oldukça tartışmalı, zaman zaman örtüşebilen ve muğlak özellikler gösterse de bu ayrım ilgili tarihsel bağlam itibariyle yaşanan tartışmaları anlamlandırmada işlevsellik göstermiştir. Aşağıda yer verilen tablo bu bağlamda komüniteryan ve kozmopolitan ayrışmasının temel nüanslarını göstermesi açısından faydalı bir şema sunmaktadır.

Tablo 1. Komüniteryanizm – Kozmopolitanizm Ayrımı

	Komüniteryanizm	Kozmopolitanizm
İnsan Etkileşiminin Temel İlkesi	Kültürel Kimlik	Akıl
Etkileşimin Temeli	Ölçülemeyen değere sahip kesişen kültürlerin çokluğu	Akıl yürütme kapasitesi tüm insanlarda ortak olduğu için herkesin eşit ahlaki değere sahip olduğu tek insanlık
Uluslararası Sistem Görüşü	Birbirleriyle işbirliği yapan ve çatışan egemen ulus devletlerin hâkim olduğu sistem	Devletler-üstü kamusal alan ve münhasır bir yönetim alanı
Tercih Edilen Uluslararası Otorite Şekli	Devletlerin üzerinde güçlü bir yasal ve siyasi otoritenin bulunmadığı egemen devletler ve devletlerarası kurumlar	Evrensel insan haklarını ve uluslararası hukuku benimseyen devletler topluluğu

Ortak Sorunlara Yönelik Yaklaşım	Ortak sorunlar en iyi şekilde devletler arasındaki koordinasyon yoluyla çözülür.	Ortak sorunlar evrensel haklar ve bununla bağlantılı olarak evrensel uluslararası adalet ilkeleri aracılığıyla yönetilir.
Hak Kavramı	Haklar sadece onları ilan eden belirli toplumların ve kültürlerin sosyal dokusu açısından anlam taşırlar, evrensel anlamları yoktur.	Haklar, insan aklına dayandıklarında evrensel bir anlama sahip olabilirler.
Değerlere Karşı Haklar	Bir bütün olarak bir toplum için değerler, haklardan daha üstündür, çünkü ikincisi sosyal bağları bireyselleştirir ve parçalar.	Evrensel haklar, evrensel aklı ifade ettikleri için değerlere üstündür.
Uluslararası Adalet Kavramı	Adalet en iyi ihtimalle uluslararası olabilir, bu da devletler arasında açık iş birliği ve devletler arasında adalet fikrini yansıtır.	Evrensel insan aklının tüm insanlık için ortak bir ifadesi olarak adalet, her birey için geçerli olan evrensel adalettir.

Kaynak: “Rights and Justice in International Relations”, The Open University, <https://www.open.edu/openlearn/people-politics-law/politics-policy-people/politics/rights-and-justice-international-relations/content-section-6.2>

Tabloda da görüldüğü gibi kozmopolitanizm ile komüniteryanizm arasında birçok konuda farklılıklar tespit edilebilmekle birlikte bu farklılıkların özü insan etkileşimine kaynak oluşturan temel ilkenin ne olduğu konusunda düğümlenmektedir. Bu tartışmanın kökenleri Aydınlanma ve eleştirilerine kadar geri götürülebilecek olan akıl ve kültür dikotomisinde bulunabilmektedir (Brown, 2006: 38-56). Bilindiği gibi Kant'ta doruğuna ulaşan Aydınlanma düşüncesi insan aklını bilginin, özerkliğini ise toplumsal varoluşunun kalbine yerleştirmek suretiyle bireye otonom bir konum yaratmıştır. İnsan aklına ve özerkliğine biçilen bu rol, Aydınlanma'nın eleştirilerinin de başlangıç noktasını oluşturmuştur. Aydınlanma'nın bu eleştirilerine göre insan aklına duyulan güven aşırı; bireyin toplumsal kimliklerinden özerk bir soyutluk içinde ele alınması ise yersizdir. Buna göre insan, Aristoteles'in kadim tanımında vurgulandığı gibi bir toplum canlısıdır (zoon-politikon) ve toplum aracılığıyla var olmaktadır. Komüniteryanlar, Aristoteles'i ve Hegel'i izleyerek toplumu ve genel anlamda kolektiviteleri tek tek bireylerin toplamından ibaret bir yapı olarak görmemekte toplumsal bir iyi yaşam kültürünün kurumsallaşmış ve mükemmelleşmiş bir görünümü şeklinde değerlendirmektedirler. Bu bağlamda komüniteryanlar için Aristoteles'in polisi, Hegel'in ise ulusu insan örgütlenmesinin en mükemmel biçimi olarak tanımlamaları zihinsel bir arka plan sağlamaktadır. Bu düşüncenin zirve noktası olarak tanımlanabilecek olan Hegel için ulus, tek tek bireylerin iyiliklerinin ve çıkarlarının üstünde bir öneme sahip olup toplumun ya da ulusun iyiliği, bireylerin iyiliklerinin üzerindedir (Thompson, 1992: 112). Dolayısıyla iyi olan, toplumsal olarak iyi olandır, yani ortak iyidir. Buna karşıt olarak Kozmopolitanizmde Antik Yunan'da Kinikler ve Stoacılığın kozmopolis düşüncesinden kaynak alan ve insanların en başta 'insan' olmaları dolayısıyla bütün bir dünya toplumunun üyeleri oldukları düşüncesi hâkimdir (Brown, 2006: 41). Kant'ta doruğuna ulaşmış bu düşünce, tüm

insanlarda ortak olan akıl vasıtasıyla ulaşılabilir olan bir rasyonel ahlak ve hakikat varsaymaktadır.

2.1. Rasyonalite-Kültürel Kimlik

Chris Brown, “kozmpolit/komüniteryan ayrımının, herhangi bir normatif uluslararası ilişkiler teorisinin en temel sorusuyla, yani bir bütün olarak insanlığa veya bireysel insanların iddialarına karşı, tikelci siyasi kolektivitelere atfedilecek ahlaki değerle doğrudan ilgili olduğu”nu ileri sürmektedir. Ona göre kozmpolit düşünce, bu özerkliğin evrensel olarak uygulanabilir davranış standartlarının ihlalini içerebileceği durumlarda, devletlerin özerklik hakkına sahip olduğu fikrini reddederken, komüniteryen düşünce ise, devlet davranışı üzerinde toplumun kendisinden kaynaklanmayan kısıtlamaları kabul etme konusunda isteksizdir (Brown, 1992: 12, 110). Tikellik ve evrensellik temel ayrımı üzerinden kozmpolitanizm ve komüniteryanizm arasında aynı zamanda ahlaki mutlakçılık ve ahlaki görecelilik bağlamında da bir çekişme gündeme gelmektedir. Bu doğrultuda kozmpolitanlar tüm insanları kapsayan insan hakları gibi evrensel ilkelerin söz konusu olabileceğini ileri sürerken, komüniteryanlar evrensel ahlaki kurallar iddiasına karşı çıkmakta ve insan topluluklarının kültürel çeşitliliği doğrultusunda her toplumun kendi değerlerine sahip olabileceğini savunmaktadırlar (Yalvaç & Atatorun, 2020: 12). Bu anlamda komüniteryan yaklaşıma göre ahlaki düşüncelerin başlangıç noktasında toplumlar ya da devletler yer almaktayken, kozmpolitanlar kapsayıcı bir ahlaki görüş ile yaklaşımlarının temeline bireyleri koymaktadırlar (Karacasulu & Aşkar Karakır, 2015: 28).

İnsanların birbirleriyle etkileşimlerinin temeli meselesi kozmpolit ve komüniteryan görüşün ayrıştığı noktalardan birisidir ve bunlardan birincisi akıllı, ikincisi ise kültürel kimlikleri insani etkileşimin temeline yerleştirir. Kozmpolitanizm, insanın akıl yürütme kapasitesinden yola çıkarak insanların, milliyet, din, etnik kimlik vb. gibi tüm farklılıkları aşan ve sadece insan olmalarından kaynaklanan eşit ahlaki değer, saygı, hak ve haysiyete sahip olduğuna vurgu yaparken (Ören, 2017: V), komüniteryanizm ahlaki değerlerin kaynağını toplumda bulur. Kozmpolitan düşünce her insanın, sahip olduğu akıllı ve ahlaki kapasitesinden kaynaklı olarak değerli görülmesi gerektiğine ve ahlakın, insan olma sıfatını yansıtan tek nitelik şeklinde gördüğü rasyonaliteden doğduğuna inanır. Buna göre rasyonalite, bireyin temel tanımlayıcı niteliği ve aynı zamanda siyasi-ahlaki tek bir toplumsal düzenin oluşturulması için insanların paylaştığı ortak ve vazgeçilmez bir unsurdur (Atatorun, 2020: 501). İnsanı kültürel bağlarının üzerinde tanımlayan kozmpolitan yaklaşım, akıllı benlik sahibi bireyin, duygusal bağları yansıtan toplumsal ve kültürel bağlantılarından kurtulma ve objektif bir ahlaki değerlendirmede bulunma kapasitesine sahip olduğunu ileri sürer. Örneğin Kant, duygusal bağlardan bağımsız olarak ve aklın gösterdiği şekilde davranmayı özgürlük kapsamında değerlendirmektedir. Benlik ve iradenin üzerinde rasyonalitenin belirleyiciliği dışında hiçbir etkiyi kabul etmeyen ve dışsal etkilerin altında kalan bireyin özerk davranamayacağını düşünen Kant, kültürel ve toplumsal aidiyetlerce şekillenen bir kimlik yerine, akla göre hareket eden bir benlik anlayışı sunmaktadır (Atatorun, 2020: 504).

Kozmpolitanizmin akla yönelik vurgusunun karşısında komüniteryanizm kültürel kimliği ön plana çıkarmaktadır. Komüniteryan düşünce, ahlaki değerlerin toplumdan kaynaklandığını ve bireyin hayatının ve kimliğinin anlamının da siyasal toplumun bir türevi olduğunu ileri sürmektedir (Dağı, 2008: 192). Önde gelen komüniteryan isimlerden Sandel, bireyin içinde bulunduğu topluluktan önce ve ondan bağımsız hiçbir kimliğinin ve değerinin olamayacağını

ifade etmektedir. Rawls'un, adalet ilkelerinin bir cehalet perdesinin ardından rasyonel seçimi iddiası karşısında Sandel, kurucu bağlılıklardan uzak bir insan hayalini ahlaki derinlikten yoksun bir insan hayaliyle eş tutmaktadır (Morrice, 2000: 235). Walzer ise kültürel kimliklerimizin çeşitliliğine ilişkin görüşünü; "Ortak insanlığımız bizi asla tek bir evrensel kabilenin üyesi yapmayacak. İnsan ırkının can alıcı ortak noktası tikelciliktir: hepimiz, kendimize ait kalın kültürler içinde yer alırız." şeklinde ifade etmektedir (Walzer, 1994'ten aktaran, Atatorun, 2020: 500).

2.2. Uluslararası Sistem

Kozmopolitan-komüniteryan ayrışmasının temel konularından bir diğeri, tercih edilen otorite şekline ve uluslararası ortama yönelik anlayışlarıyla ilişkilidir. Ulus devlet formunda örgütlenmiş siyasal toplulukların uluslararası ilişkilerin temel yapı taşını oluşturduğu ve devletlerin üzerinde kural koyucu bir merkezi otoritenin olmadığı uluslararası sistemde realist gelenek, hukuki ve ahlaki çerçevelerin doğrudan siyasete uygulanamayacağını varsayar. Bununla birlikte bu argüman, devletler arası ilişkilerde ahlakın yeri olmadığı anlamına da gelmemektedir. İnsanlığın tamamının değil devletin iyiliğine odaklanan realizm, ahlaki reddetmemekle birlikte ahlaki sınırlamaların gerektiğinde kolayca göz ardı edilebileceğine inanır (Nardin, 2021: 400). Örneğin Morgenthau evrensel moral ilkelerin, evrensel soyut formüller şeklinde devletlerin eylemlerine uygulanamayacağını, fakat bu ilkelerin zaman ve mekânın somut şartlarına göre ayıklanması gerektiğini savunmaktadır (Morgenthau, 1970: 13). Ahlaki değerlerin evrensel geçerliliği ile yerelliği tartışmasına ilişkin olarak ise Morgenthau, her bir ulusun kendi ahlaki değerlerinin söz konusu olduğu uluslararası ortamda ne kadar ulus varsa aynı ölçüde evrensel geçerlilik iddiasında bulunan bir ahlak sisteminin mevcut olduğunu ileri sürmektedir (Morgenthau, 1970: 333).

Uluslararası sistemde siyasi toplulukları temel alan komüniteryanizmin aksine kozmopolitanizme göre, uluslararası arena potansiyel olarak ayrı bir yönetim alanıdır ve bu arenada kozmopolit düşünce evrensel insan haklarını ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hareket eden bir devletler topluluğunun varlığını mümkün görür.³ Evrenselci bir etik anlayışına ve kozmopolit bir dünya topluluğu inancına sahip Kant, "*Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*" (*Perpetual Peace: A Philosophical Sketch*) isimli eserinde her an patlayabilecek bir savaş hali olarak gördüğü doğa durumundaki hukuksuzluğun, devletlerin birbirine sürekli bir tehdit oluşturmasına neden olduğunu ve bu nedenle bir barış halinin tesis edilmesi gerektiğine inanır. Bu bağlamda Kant ebedi barışa ulaşabilmek adına altı ön madde ve nihai üç madde öngörmektedir. Buna göre devletler arasında savaşın nedenlerinin ortadan kaldırılıp barışın sağlanması için; bir barış antlaşmasının ilerde savaşa sebep olacak bir ibare barındırmaması, hiçbir devletin başka bir devletin egemenliği altına girmemesi, devletler arasında sınırsız bir rekabete yol açan sürekli orduların kaldırılması, dış borçlanmaya girilmemesi, hiçbir devletin başka bir devletin hükümetine müdahale etmemesi ve devletlerin savaş halinde, ilerde barış imzalanacağı zaman devletlerin birbirine güven duymalarına engel olacak yollara başvurmamasını öngörmektedir (Kant, 1960: 9-13). Kant daha sonra barış halini sağlayacak

³ Thomas Pogge, "tüm insanların eşit yasal hak ve ödevlere sahip olduğu, evrensel bir cumhuriyetin yurttaşları olduğu bir küresel düzen öngören" kozmopolit yaklaşımları hukuki ya da yasal kozmopolitanizm olarak tanımlamaktadır (Pogge, 2006: 278).

hukuk düzenini, bir milletin üyesi insanlar olarak *kamu hukukuna*, devletlerin ilişkileri bakımından *devletler hukukuna* ya da evrensel bir insanlık devletinin üyesi olarak *dünya vatandaşlığı hukukuna* dayandırmakta ve buradan yola çıkarak ebedin barışın nihai üç şartını ortaya koymaktadır. Buna göre öncelikle, özgürlük, eşitlik ve ortak bir kanun koyucuya bağlılık ilkelerine dayanan ve ebedi barışa götürecektir biricik yönetim biçimi olan cumhuriyetçi yönetimi her devletin esas siyasal rejimi olarak öngörmektedir. Devletler düzeyinde en uygun yönetim biçimini belirttikten sonra Kant, devletler arası düzeyde ise, bireyler için olduğu gibi devletleri oluşturan milletler için de doğa durumundaki tehdit halinden kurtulmak adına her devletin kendi güvenliğini garanti altına alacağı ve tek tek devletlerden meydana gelen bir milletler federasyonunun kurulmasını öngörmektedir. Son olarak Kant, bir kişinin başka bir ülkede düşmanca tavır görmemesi, kişilerin başka bir ülkede misafir edilmesi ve oranın yerlileriyle ilişki içinde bulunması anlamında bir dünya vatandaşlığı fikrini de ortaya koymaktadır (Kant, 1960: 17-28). Kant'ın bu projesi, öngördüğü cumhuriyetçi bir yönetim şekli, devletler arası ilişkileri düzenleyen uluslararası hukuk ve evrensel insanlık boyutu ile kozmopolitan bir ahlakiliğe sahiptir.

2.3. Uluslararası Adalet ve İnsan Hakları

Komüniteryanizm, adalet, hak ve özgürlüklerin tikel birimler olarak toplum ve devlet içinde kendine özgü bir şekilde mümkün olabileceğini ileri sürerken; kozmopolitanizm, adalet, hak ve özgürlüklerin toplum ve devlet gibi tikelliklerin ötesinde evrensel anlama sahip olduğunu savunmaktadırlar (Atatorun, 2020: 489). Evrensel kapsayıcılıkta bir adalet anlayışı öngören liberal yaklaşımın karşısında komüniteryanlar, yerel toplumların kendi tarihsel ve toplumsal dayanaklarından kaynaklı olarak farklı adalet anlayışlarına sahip olduklarını ileri sürmektedirler. Adaletin çerçevesini çizen ulusal siyasal toplum olduğundan, belirli bir topluma özgü adalet anlayışını evrenselleştirmenin yanlışlığından hareketle komüniteryanizm, uluslararası adaletin temellendiği evrensel ve tekçi ön kabulün bir yanılısama olduğunu iddia etmektedir. Ulusların vatandaşlarının mutlak bir biçimde meşru önceliğini kabul eden komüniteryanlara göre, kozmopolitanların üzerinde durduğu paylaşımcı bir adalet sorunu da söz konusu değildir. Komüniteryanlar bu argümanları ile kozmopolitanların sınırları aşan bir ahlaki yükümlülük görüşüne karşı çıkmaktadırlar (Dağı, 2008: 217). Zira ulus devlet olgusu ahlaki sorumluluğunun sınırlarını mümkün mertebe daraltarak sorumluluğu sadece belirli bir ulusal kimliğe sahip olanlara yönlendirmektedir (Atatorun, 2020: 500). Bu görüşe paralel bir şekilde Michael Walzer da belirli tarihsel kimliğe sahip bir grubun ortak anlayışına dayanan bir adalet yaklaşımını savunarak, evrensel adalet ilkeleri iddiasının karşısında yer almaktadır. Walzer'a göre, herkesi içine alan eşit bir dağıtımcı adalet anlayışı yerine, ekonomi, aile, siyaset gibi farklı dağılım ilkelerine sahip alanlar doğrultusunda toplumsal ürünlerin de farklı kurallar çerçevesinde dağıtılması yaklaşımı benimsenmelidir (Griffiths vd., 2011: 346).

Komüniteryanizmin topluluklara özgü yerel adalet anlayışının aksine kozmopolitanizm, insanlar arasında eşitlik ve adaletin tesis edilebilmesi için üretilen evrensel normların herkes tarafından kabul görmesini ve küresel çapta uygulanmasını amaçlamaktadır (Atatorun, 2020: 509). Örneğin Simon Caney, dünyadaki herkes için geçerli olan, hepsine yetkiler veren ve aynı zamanda sorumluluklar yükleyebilen medeni, siyasal veya ekonomik küresel adalet ilkelerinin var olduğunu ifade etmektedir. İster bir dünya devleti olsun, isterse yerel, devlet düzeyinde,

uluslararası ve küresel kurumlar arasında güç ve otoriteyi dağıtan bir sistem olsun, küresel siyasi ve yasal kurumların var olması gerekliliği görüşüyle Caney, kozmopolitanizmin politik boyutuna işaret etmektedir (Bernstein, 2011: 716). Bireysel hakların devlet ve topluma önceliğini savunarak tikel ahlaki üstünlüğü reddeden kozmopolitan düşünce, sınırların içinde ve ötesindeki insanlar arasında bir ayırım yapmadan herkes için geçerli bir ahlak kodunu savunmakta ve sınırların dışındaki insanlara karşı ahlaki yükümlülüklerimize işaret etmektedir (Atatorun, 2017: 325). Bu bağlamda kozmopolitler devletlerin, sınırlarının dışındaki yoksulların kendisinin sorumluluğunda olmadığı ve bu yoksulların en iyi ihtimalle sınır aşan yardımlardan faydalanmayı umut edebilecekleri yönündeki komüniteryan iddiaya karşı çıkmaktadır (Cochran, 1999: 21). Komüniteryanların ulusal ve ülkesel ortak bir kimliği paylaştığımız kişilere ahlaki öncelik verilmesi gerektiği argümanına karşı kozmopolitler, aynı sınırlar içinde yaşayan kişilere öncelik tanınmasının, sınırlarımız dışındaki kişilere yönelik ahlaki ödevlerimize engel olmayacağını ileri sürmektedirler (Kabasakal Badamchi, 2020: 462).

Bu görüşün başlıca savunucularından Charles Beitz kozmopolitanizmin, ahlaki gerekçelendirmenin kapsamını, paylaşılan siyasi değerler, toplumsal tarihler veya etnik özellikler temelinde belirli gruplarla sınırlandırmadığını belirtir ve kozmopolitanizmi açık bir şekilde, gerekçelendirmenin sınırlarını devletlerin ahlaki sınırları ile eşit kabul eden düşüncelerle uyumsuz görür (Beitz, 2005: 17). Kozmopolitanizm bireyleri temel aldığı ve yerel toplumlara ya da devletlere hiçbir ahlaki ayrıcalık tanımadığından, bir toplumda geçerli olan dağıtımcı adalet kriterlerini etkin bir şekilde dünyaya yayma kapasitesine sahiptir (Beitz, 1999b: 519). Beitz'e göre dünya toplumları ekonomik ve siyasi karşılıklı bağımlılık içindedir ve bu durum dünyanın bir bütün olarak sosyal bir iş birliği planına uygun bir hale geldiğini göstermektedir. Söz konusu bağımlılıklar bize küresel düzeyde uygulanabilecek bir sosyal iş birliği planının varlığını doğrulamaktaysa, ulusal sınırların da ahlaki bir önemi kalmamaktadır (Beitz, 1979'dan aktaran Dağı, 2008: 214):

“Toplumsal iş birliği ulusal sınırlarla sınırlı değilse yükümlülüklerin de sınırı ulusal değildir. Aynı devletin sınırları içinde yaşayan bireylerin birbirlerine paylaşımcı yükümlülükleri olduğu gibi farklı ülkelerin insanların da benzer yükümlülükleri vardır.”

Beitz, Rawls'un uluslararası dağıtım adaleti diye bir şeyin var olmadığını savunduğunu ileri sürer; küresel normatif düzende temel birimler olarak kabul ettiği bireysel devletler, herhangi küresel servet dağılımını sağlamak ve sürdürmek zorunda değildir (Beitz, 2005: 20). Buna karşın Beitz, yukarıdaki ifadesinde görülebileceği gibi Rawls'un adalet ilkelerini küresel olarak uygulanabilir bulmaktadır.

İnsan hakları ve bununla bağlantılı olarak önemli bir tartışma alanı olan insani müdahale meselesi, kozmopolitan-komüniteryan ayrışmasının temel dinamiklerinden bir diğeridir. Kozmopolitan görüşe göre uluslararası adalet aynı zamanda başka devletlerin vatandaşlarının haklarının da gözetilmesini talep etmektedir (Nardin, 2021, s. 400). İnsanı başlangıç noktası olarak alan kozmopolitanizm insan haklarının evrenselliğini savunur ve ulusal sınırların ötesinde uluslararası ahlaki yargıyı hem mümkün hem de gerekli görür. Öte yandan uluslararası ilişkileri bağımsız, eşit ve egemen devletlerden müteşekkil gören devlet merkezli görüş kozmopolitan düşünceden farklı olarak insan haklarını değil devletlerin haklarını referans noktası olarak ele almaktadır. Bu bağlamda özerk ve egemen devletler iç işlerini herhangi bir dış müdahaleye

uğramadan düzenleme ve yürütme hakkına sahiptir (Dağı, 2008: 219-220). Bununla birlikte, devletin kendi sınırları içerisindeki insanların, temel insan haklarını ihlal ettiği durumlarda müdahaleye uğramama hakkı tartışmalı hale gelmektedir. Sistemik insan hakları ihlali durumunda bir devletin, başka bir devletin topraklarına, o devletin rızası olmaksızın askeri güç kullanımı yoluyla müdahalesi olan insani müdahale kavramı gündeme gelmektedir (Nardin, 2021: 398). Walzer'a göre egemen devletlerden meydana gelen uluslararası toplumda, bir devletin, bir diğerinin egemenliğine yönelik güç kullanımı suç teşkil etmektedir. Böyle bir güç kullanımı durumunda saldırıya uğrayanın meşru müdafaa ya da uluslararası toplumun diğer üyelerince saldırılan devlete karşı hukuki yaptırım hakkı doğmaktadır. Diğer yandan Walzer, insan haklarının ihlali durumundan halkların kurtarılması, ulusal bağımsızlık adına yapılan ayrılıkçı müdahalelerin desteklenmesi ve iç savaşta diğer devletlerin müdahalesinin dengelenmesi için karşı müdahalede bulunulması hallerinde de saldırının ahlaki olarak meşru sayılabileceğini savunmaktadır (Griffiths vd., 2011: 342-344). Rawls da insan haklarıyla ilgili olarak, insanların temel geçim haklarına sahip olduğunu ve halkının temel haklarını yerine getirmeyen bir hükümetin haklı birtakım dış müdahalelere karşı savunmasız hale gelebileceğini ileri sürmektedir (Beitz, 2005: 21).

Sonuç

Siyasal teoride Rawls'un çığır açıcı çalışması Bir Adalet Teorisi ile başladığı kabul edilen liberal-komüniteryan tartışması en genel haliyle birey-toplum ilişki ve çelişkilerini hak, adalet, eşitlik gibi normatif bağlamlarda çözümlenmeye çalışan verimli bir alan yaratmıştır. Tartışmanın liberal tarafı birey merkezli ve öncelikli bir bakış açısıyla bireyi toplumdaki bağımsız özerk bir konumda ele alarak hak temelli bir adalet anlayışını öne sürerken; komüniteryanlar ise liberallerin tikelci ve soyut birey anlayışına itiraz etmek suretiyle bireyin toplumsal var oluşuna ve kimliklerine odaklanarak ortak iyi kavramını önceliklendirmişlerdir.

Siyasal teorideki liberal-komüniteryan tartışması uluslararası ilişkiler disiplinine kozmopolitanizm-komüniteryanizm ayrışması olarak yansımış ve benzer öncüllerden yola çıkmakla birlikte, daha çok 'uluslararası' alanı sorunsallaştıran bir görünüme sahip olmuştur. Tartışma en genel haliyle uluslararası ilişkiler disiplininde uzun bir dönem hâkim konumda bulunan realizmin ve pozitivizmin etkisiyle yok sayılmış veya ihmal edilmiş olan uluslararası adalet, insan hakları, insancıl müdahale gibi normatif temaların uluslararası ilişkilerin işleyişindeki konumları üzerinedir. Bu bağlamda kozmopolitanlar ulusal sınırlar ve toplumsal kimliklerinden bağımsız olarak tüm insanların, insan olmak sıfatıyla evrensel ahlaki normlarla tanımlanan bir dünya toplumunun fertleri olarak muamele görmeleri gerektiğini ileri sürerlerken; komüniteryanlar ise insanın ilgili toplumsal bağlamın bir ürünü olduğunu savunarak ulusal sınırların ve toplumsal kimliklerin önemini vurgulama eğilimindedirler.

Kozmopolitanlar ile komüniteryanların, birey-toplum önceliğine ilişkin yapmış oldukları tercihler, çalışmada da ayrıntılandırılmaya çalışıldığı gibi, onların uluslararası alana ilişkin sistemin yapısı, otorite biçimleri, insan hakları ve adalet gibi uluslararası ilişkilerin önemli normatif sorunsallarına ilişkin konumlarını değiştirmektedir. Kozmopolitanlar temel kaygı nesnesini birey olarak belirledikleri ve dolayısıyla bireyi merkeze aldıkları için uluslararası alanı dünya toplumlarını ayıran ulusal sınırları aşan bir adalet fikriyle tartışmaya açmaktadırlar. Bu

bağlamda kozmopolitanlar uluslararası dağılım adaleti, evrensel insan hakları, küresel yönetim gibi konuları birey yararına ele alma eğilimindedir. Oysa komüniteryanlar toplumu, o toplumu oluşturan bireylerin ortak iyi kavrayışlarının bağımsız bir toplamı olarak görmekte ve toplumları ayıran ulusal sınırları, devletleri, toplumsal kimlikleri önemseme eğilimindedirler. Bu çerçevede komüniteryanlara göre uluslararası alan, ulus devletlerin temel aktörler olarak konumlandıkları ve bu egemen birimlerin ilişkileriyle şekillenen bir alandır ve adalete ilişkin konular ancak toplum ya da devleti merkeze alarak ele alan bir bakış açısıyla çözümlenebilir.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Disclosure Statement: No potential conflict of interest was reported by the author(s).

EXTENDED ABSTRACT

Normative issues in political and international relations theory have been ignored under the influence of realism, the dominant paradigm of international relations discipline, which sees the relations between states as a power struggle. Another factor that is effective in ignoring normative issues is that the positivist social sciences' understanding of explaining the events in world politics with observable data has presented a strict truth/value distinction. On the other hand, this situation started to change in the 1970s. John Rawls' work titled "A Theory of Justice", published in 1971 and accepted as the pioneer of normative political philosophy, brought a rights-based interpretation to the neglected idea of justice in the international arena. This work has also been the starting point and focal point of contemporary communitarian critique of liberalism.

In the period following Rawls's work, the common criticisms of thinkers such as Michael Sandel, Charles Taylor, Alexander McIntyre, and Michael Walzer have been towards Rawls's and liberalism's understanding of rights-based ethics and atomist / particular individualism.

In the liberal-communitarian debate, while liberals argue that the individual has an identity and value before and independent of society, communitarians claim that individuals are shaped by the communities in which they live and that the values that affect an individual's behavior cannot be considered independently of their communities. Accordingly, liberals indicate an individual-centered and rights-based understanding of justice, while communitarians gave priority to the concept of the common good by focusing on the identity of the individual originating from their community. The reflection of the liberal-communitarian debate in political theory to the discipline of international relations has emerged as the cosmopolitan-communitarian dichotomy. Especially in the post-Cold War era, when liberalism declared its victory, normative issues such as morality, freedom and equality, human rights, international justice, and humanitarian intervention have become the issues that are mainly discussed in the discipline.

As in the aforementioned issues, many points of distinction can be identified between cosmopolitanism and communitarianism, but the main difference arises in the source of human interaction. This leads us to the dichotomy of reason and culture, whose origins can be traced back to the Enlightenment and its critiques. Cosmopolitanism emphasizes equal moral values based on human reasoning capacity and believes that every person should be valued for their mental and moral capacity.

On the other hand, communitarianism finds the source of moral values in society and it challenges the liberal and cosmopolitan emphasis on individual autonomy as opposed to the value of individuals stemming from social practices and traditions. While Kant's sense of self, the leading representative of the cosmopolitan position, acts according to reason, not cultural and social belongings; Sandel, the defender of communitarianism, states that the individual cannot have any identity and value before and independently of the community he lives in.

Regarding the international justice and human rights issues, communitarians emphasize the importance of national borders and social identities since they are products of the social context in which people live, and argue that the issue of justice should be evaluated from a community-centered or state-centered perspective. On the other hand, cosmopolitans give importance to individual autonomy and see this autonomy above the value given to communities that divide humanity into parts. Cosmopolitanism, which claims the validity of universal moral norms that

are valid for all people regardless of their social identities, tends to deal with issues such as international distributive justice, universal human rights, and global governance for the benefit of the individual.

Kaynakça

- Atatorun, M. (2017). Uluslararası Etik ve Zygmunt Bauman. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(27), 320-334.
- Atatorun, M. (2020). Uluslararası Etik Teorilerin Açmazları: Rasyonalite, Kimlik ve Evrenselleştirilebilirlik. *Alternatif Politika*, 12(3), 487-515.
- Beardsworth, R. (2011). *Cosmopolitanism and International Relations Theory*. Polity Press.
- Bernstein A.R. (2011). Moral Cosmopolitanism. D.K. Chatterjee (Ed.) *Encyclopedia of Global Justice*, Dordrecht: Springer.
- Beitz, C. R. v.d. (Ed.) (1985). *International Ethics*. Princeton University Press.
- Beitz, C. R. (1999a). *Political Theory and International Relations*. Princeton University Press.
- Beitz, C. R. (1999b). Social and Cosmopolitan Liberalism. *International Affairs*, 75(3), 515-529.
- Beitz, C. R. (2005). Cosmopolitanism and Global Justice. *The Journal of Ethics*, 9(1/2), 11-27.
- Brown, C. (2018). International Relations and International Political Theory. İçinde C. Brown ve R. Eckersley (Ed.), *The Oxford Handbook of International Political Theory*, Oxford University Press.
- Brown, C. ve Eckersley, R. (Ed.) (2018). *The Oxford Handbook of International Political Theory*. Oxford University Press.
- Brown, C. (1992). *International Relations Theory: New Normative Approaches*. Columbia University Press.
- Burchill, S. v.d. (2012). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, Küre Yayınları.
- Caney, S. (2005). *Justice Beyond Borders: A Global Political Theory*, Oxford University Press.
- Carr, E. H. (2010). *Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939*. Çev. C. Cemgil, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cochran, M. (1999). *Normative Theory in International Relations: A Pragmatic Approach*. Cambridge University Press.
- Dağı, İ. D. (2008). Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları. İçinde A. Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayıncılık.
- Dworkin, R. (2007). *Hakları Ciddiye Almak*. Çev. Ahmet Ulvi Türkbağ. Dost Kitabevi.
- Frost, M. (2009). *Global Ethics: Anarchy, Freedom and International Relations*. Routledge.
- Griffiths, M., Roach, S. C. ve Salamon, M. S. (Ed.) (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşüncüler ve Teoriler*, Çev. CESRAN, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kabasakal Badamchi, D. (2020). Küresel Adaletin Ahlaki Temelleri. İçinde Yalvaç, F. ve Atatorun, M. (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Etiği*. Nika Yayınevi.
- Kant, I. (1960). *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Çev. Y. Abadan ve S. L. Meray, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Karacasulu, N. ve Aşkar Karakır, İ. (2015). Cosmopolitan Communitarian Dichotomy: Towards a Third Way?, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 16(2), 21-48.
- Kleingeld, P. (1999). Six Varieties of Cosmopolitanism in Late Eighteenth-Century Germany. *Journal of the History of Ideas*, 6(3), 505-524.
- McIntyre, A. (2001). *Erdem Peşinde: Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*. Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları.

- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika Cilt 1*. Çev. B. Oran ve Ü. Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Morrice, D. (2000). The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy and its Significance for International Relations. *Review of International Studies*, 26(2), 233-251.
- Nardin, T. (2021). Uluslararası Siyaset Teorisi. İçinde S. Burchill vd. (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Çev. M. Ağcan ve A. Aslan, Küre Yayınları.
- Nozick, R. (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. Çev. Alişan Oktay. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oğuzlu, T. (2019). Uluslararası Siyasal Teori. İçinde R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları.
- Ören, E. (2017). *Batı Siyasal Düşünceler Tarihi İçinde Kozmopolitanizm: İdealler ve Gerçekler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Pogge, T. (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*. Çev. Güneş Kömürcüler, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- “Rights and Justice in International Relations”, The Open University, <https://www.open.edu/openlearn/people-politics-law/politics-policy-people/politics/rights-and-justice-international-relations/content-section-6.2>
- Rawls, J. (2018). *Bir Adalet Teorisi*. Çev. Vedat Ahsen Coşar. Phoenix.
- Rawls, J. (2006). *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*. Çev. Gül Evrin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Rengger, N. (2000). Political Theory and International Relations: Promised Land or Exit From Eden?, *International Affairs*, 76(4), 755-770.
- Sandel, M. (2014). *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, Çev. A. Emre Zeybekoğlu. Dost Yayınları.
- Sutch, P. (2018). The Slow Normalization of Normative Political Theory: Cosmopolitanism and Communitarianism Then and Now, C. Brown ve R. Eckersley (Ed.), *The Oxford handbook of international political theory*, Oxford University Press.
- Taylor, C. (2012). *Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin İnşası*. Çev. Selma Aygül ve Bilal Baş, Küre Yayınları.
- Thompson, J. (1992). *Justice and World Order: A Philosophical Inquiry*, London: Routledge.
- Yalvaç, F. ve Atatorun, M. (Ed.). (2020). *Uluslararası İlişkiler Etiği*. Nika Yayınevi.
- Waltz, K. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. Çev. Osman S. Binatlı. Phoenix.
- Walzer, M. (2010). *Haklı Savaş, Haksız Savaş*. Çev. Mehmet Doğan. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.